

ارزشیابی کیفی در متوسطه اول

علی فهیم‌نیا

مدیر متوسطه اول منطقه ۳ تهران

درس و نیز افزایش میزان رضایت دانش‌آموزان. با مشاهده نتایج تحقیقات درباره ارزشیابی کیفی و توصیفی و همچنین به منظور توجیه والدین نسبت به این حقیقت که جای این‌گونه ارزشیابی در متوسطه اول خالی است، پژوهشی در مدرسه با محوریت این موضوع و با طرح سه پرسش صورت گرفت که نتایج آن در ادامه آمده است. این پژوهش بر آن بود که موانع و مشکلات پیش روی تغییر نظام ارزشیابی را از دیدگاه معلمان، به‌عنوان مجریان اصلی طرح، تبیین و بررسی کند؛ به نحوی که در نشست با والدین بتوان به نتایج آن به‌عنوان دلیلی متقن بر اصالت ارزشیابی کیفی و توصیفی، توجه کرد. پژوهش با طرح سه پرسش از دبیران به اجرا درآمد. پاسخ دبیران به تفکیک در جداول صفحه بعد آمده است.

همان‌گونه که از نتایج پژوهش مشخص است، دبیران از مشارکت و توجیه والدین با درصد و فراوانی بالا به‌عنوان یکی از چالش‌ها در اجرای ارزشیابی کیفی توصیفی یاد کرده‌اند. از سوی دیگر، در پاسخ به پرسش نخست به دوازده مورد از مزایای ارزشیابی توصیفی و کیفی اشاره نموده و آن‌ها را اولویت داده‌اند که در پژوهش‌های داخلی و خارجی نیز مورد تأیید بوده‌اند. جالب‌تر اینکه در پاسخ به پرسش سوم، مشارکت و توجیه والدین به‌عنوان الزام‌آورترین اقدام از سوی مدرسه شناخته شده است.

با توجه به نتیجه این پژوهش، اهمیت حل چالش همراهی والدین با اجرای ارزشیابی کیفی و توصیفی در متوسطه اول را باید بدیهی دانست.

مدیر مدرسه، در بدو ورود والدین به‌عنوان متقاضی ثبت نام، اولیا را به‌طور کامل و مبتنی بر شواهد و قرائن، نسبت به ارجحیت ارزشیابی کیفی بر کمی، توجیه می‌کند و بر این نکته تأکید می‌ورزد که عدم همراهی ایشان با روال‌های آموزشی، از جمله ارزشیابی، رسیدن به اهداف را دشوار یا ناممکن می‌سازد و در این تعامل، دانش‌آموزان متضرر می‌گردند؛ زیرا به ناگزیر،

شمار زیادی از والدین دانش‌آموزان با ذهنیت نه چندان مثبت نسبت به تجربه ارزشیابی کیفی در دبستان به دوره متوسطه اول مراجعه می‌کنند؛ به این امید که در دوره جدید اقداماتی نظیر اقدامات مدارس در گذشته نه‌چندان دور - یعنی زمان دانش‌آموزی خود- را شاهد باشند. از این‌رو، مواجهه کردن ایشان با ارزشیابی کیفی در دوره تحصیلی بالاتر بسیار دشوار می‌نماید؛ به‌طوری که گاه منجر به ریزش تقاضا برای ثبت نام در مدرسه می‌شود، اما اولیای مدرسه که به صحیح و صواب بودن این امر، یعنی ارزشیابی کیفی، یقین دارند، برای حل این مشکل راه حل را جست‌وجو کردند و آن را ابتدا مبتنی بر مبانی علمی و نظری آسیب‌شناسی کردند و نشست‌های متعدد با کارشناسان حوزه آموزش و پرورش برگزار کردند تا با یک رایه محکم و قابل دفاع بتوانند از آن برای همراه نمودن والدین استفاده کنند. همچنین، در این راستا تلاش بر این بود که با دیدگاه معلمان به‌عنوان مهم‌ترین عوامل اجرای برنامه درسی، درباره انتظارات ایشان از اجرای ارزشیابی کیفی - توصیفی و همچنین چالش‌ها و موانع اجرای آن آشنا شویم و راهکارهای بهبود بخشیدن به اجرای این نوع ارزشیابی را از منظر ایشان بررسی کنیم. البته نتایج پژوهش‌های بین‌المللی، از جمله آزمون تیمز که در ایران اجرا شده است، نشان داد که نظام ارزشیابی رایج در مدارس ایران عملاً فرایند یاددهی - یادگیری کلاس درس را محدود کرده و از بعد فرایندی بسیار ضعیف عمل شده است. ضعف‌های مهم نظام ارزشیابی کمی را علاوه بر مواردی که ذکر آن‌ها رفته است، می‌توان در این بند به‌عنوان مهم‌ترین آفت آن برشمرد که یادآوری آن برای اولیا می‌تواند توجیه‌کننده ارزشیابی کیفی باشد و آن:

- بی‌توجهی به مهارت‌های اجتماعی (همکاری، بحث گروهی، کار گروهی) و به جای آن تأکید بر رقابت؛ همچنین، عدم توجه به تأمین بهداشت روانی دانش‌آموزان، دور کردن استرس و اضطراب از محیط کلاس و ایجاد جوی مطلوب در کلاس

منطقی‌ترین گزینه در این شرایط توصیه به انتخاب نکردن دبیرستان است.

اما این رویداد در ابتدای ورود به دبیرستان و هنگام معارفه صورت می‌پذیرد. پس از استماع سیاست‌ها از سوی والدین و آگاهی آن‌ها از تأکیدات مدرسه، والدینی که حضور فرزندان در مدرسه را می‌پذیرند، در گام‌های بعدی در قالب نشست‌های دانش‌افزایی به شکل گسترده در جریان روال‌های آموزشی قرار می‌گیرند و در مقاطعی از سال تحصیلی (حداقل چهار بار) بازخوردهای آموزشی را که نتیجه ارزش‌یابی توصیفی و کیفی می‌باشد، در قالب روبریک و فهرست‌وارسی (چک‌لیست) و کارپوشه دریافت می‌کنند. زمانی که والدین پس از نشست‌های متعدد با مدرسه به حسی مشترک درباره ارزش‌یابی کیفی می‌رسند، مدرسه با پشتوانه اعتماد بین خود و والدین، انگیزه‌های مضاعف برای اجرای دقیق‌تر ارزش‌یابی کیفی توصیفی پیدا می‌کند.

با توجه به اینکه در سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش و راهکار ۱۹-۲ تغییر نظام ارزش‌یابی و حرکت به سمت ارزش‌یابی کیفی - توصیفی رویکرد آموزش و پرورش قلمداد شده و اجرای آن از دوره دبیرستان نیز موردانتظار است، مدرسه، در دوره متوسطه اول اقدام به تغییر نظام ارزش‌یابی در راستای عمل به بندهای مندرج در زمینه ارزش‌یابی کیفی - توصیفی در سند تحول بنیادین پیشگام کرده است و به شکل جدی، سال ششم اجرای ارزش‌یابی کیفی و توصیفی را می‌گذراند. درخور توجه است که در همان سال نخست اجرا، کارپوشه (پورتفولیو) برای تک‌تک دانش‌آموزان تهیه و تولید شد و در سال دوم و سوم و چهارم در کنار کارپوشه به تهیه رشدنامه شناختی در هر عنوان درسی و در کنار کارپوشه (پورتفولیو) اقدام گردید. در نتیجه بررسی بازخوردهای اخذ شده از ذی‌نفعان (والدین و

نتایج مصاحبه از طریق پرسش‌نامه بازپاسخ، غیرحضور و حضوری در اجرای کیفی، مربوط به سؤال اول

سؤالات پرسش‌نامه بازپاسخ و مصاحبه حضوری و غیرحضور	موارد اشاره شده در پاسخ	فراوانی	درصد
از اجرای درست ارزش‌یابی کیفی - توصیفی انتظار چه نتایجی را دارید و پیامدهای آن را برای دانش‌آموزان و دبیران چه می‌دانید؟	۱. بازخورد به دانش‌آموز	۴۶	۱۰۰
	۲. افزایش شور و نشاط	۴۴	۹۵
	۳. آگاهی از نقاط ضعف و قوت	۴۲	۹۱
	۴. کاهش رقابت و استرس ناشی از آن	۴۱	۸۹
	۵. بازخورد به والدین	۳۸	۸۲
	۶. یادگیری مطلوب	۳۷	۸۰
	۷. افزایش کیفیت تدریس	۳۳	۷۱
	۸. افزایش خوداتکالی و خودراهبری	۲۸	۶۰
	۹. توسعه دانش‌آموز	۱۵	۳۲
	۱۰. افزایش انگیزه‌های درونی برای رشد	۱۴	۳۰
	۱۱. افزایش دقت	۱۰	۲۱
	۱۲. کاستن از نگرانی والدین	۷	۱۵

نتایج مصاحبه از طریق پرسش‌نامه بازپاسخ، غیرحضور و حضوری در اجرای کیفی، مربوط به سؤال دوم

سؤالات پرسش‌نامه بازپاسخ و مصاحبه حضوری و غیرحضور	موارد اشاره شده در پاسخ	فراوانی	درصد
گروه‌های مختلف دانش‌آموزان و دبیران و والدین و مسئولان با چه چالش‌هایی در اجرای ارزش‌یابی کیفی - توصیفی مواجه‌اند؟	۱. حقوق ناکافی	۴۳	۹۳
	۲. ناآگاهی والدین	۳۹	۸۴
	۳. شلوغی کلاس‌ها	۳۱	۶۷
	۴. زمان‌بر بودن	۱۷	۳۶
	۵. توجه نبودن دبیران	۱۶	۳۴
	۶. عدم باور مسئولان مدرسه	۱۴	۳۰
	۷. امکانات می‌خواهد	۱۳	۲۸
	۸. مقاومت دبیران با سابقه	۸	۱۷

نتایج مصاحبه از طریق پرسش‌نامه بازپاسخ، غیرحضور و حضوری در اجرای کیفی، مربوط به سؤال سوم

سؤالات پرسش‌نامه بازپاسخ و مصاحبه حضوری و غیرحضور	موارد اشاره شده در پاسخ	فراوانی	درصد
برای نیل به پیامدهای مثبت ارزش‌یابی کیفی - توصیفی، چه الزامات و زیرساخت‌هایی لازم است؟	۱. مشارکت والدین و توجه آن‌ها	۴۵	۹۷
	۲. جایگزینی مناسب برای نمره پیدا شود	۴۳	۹۳
	۳. جلسات توجیهی معلمان	۴۰	۸۶
	۴. تغییر نگرش جامعه	۳۹	۸۴
	۵. تجربه موفق دیگر کشورها	۳۴	۷۳
	۶. ایجاد فرایند دقیق و بستر نرم‌افزاری	۱۸	۳۹
	۷. مشارکت فعال دانش‌آموزان	۱۷	۳۶



تلنگرهای ارزشیابی

باید مراقب باشید که هنگام بازخورد دادن به یک دانش‌آموز، به‌خصوص بازخورد انتقادی سازنده، فقط خود او شنونده است و دیگران، یا صحبت شما را نمی‌شنوند یا سرگرم کار خودشان هستند. نقد هر چند سازنده هم باشد، بهتر است خصوصی تلقی شود.

۲. تشکیل نشست‌های هم‌اندیشی با دبیران و کارکنان مدرسه درباره ارزشیابی کیفی - توصیفی؛
۳. ارائه گزارش‌های کیفی به والدین حاوی اطلاعات مربوط به تجارب یادگیری دانش‌آموزان و درج نقاط قوت و توانمندی‌های ایشان در کنار ضعف‌ها و ارائه راهکار برای اصلاح ضعف‌ها و تقویت نقاط قوت ایشان؛
۴. تشکیل کارپوشه (پورتفولیوی) دانش‌آموزی که در دسترس والدین دانش‌آموزان و دبیران باشد و نیز کارپوشه حاوی گزارش‌های تصویری شامل، عکس، فیلم و متن و حتی صوت از تمامی تجربه‌های یادگیری دانش‌آموزان در محیط‌های آموزشی و اردویی؛
۵. انعقاد قرارداد با معلمان به‌شکل تمام‌وقت برای برقراری ارتباط صمیمی‌تر و بیشتر و شناخت از دانش‌آموزان جهت ارائه گزارش‌های دقیق‌تر کیفی - توصیفی؛
۶. توجه به خودارزیابی دانش‌آموزان، با طراحی برگه‌های آزمون بدون قضاوت کمی و به‌نحوی که دبیر توصیف خود را از برگه آزمون و نحوه پاسخ‌گویی ارائه می‌دهد و دانش‌آموز نیز توصیف خود را از میزان یادگیری در آن سرفصل مشخص می‌کند؛
۷. به‌کارگیری دبیرانی با ساعات بیشتر حضور و ترجیحاً تمام‌وقت در مدرسه برای انتقال بازخورد در زمینه نقاط ضعف و قوت دانش‌آموزان به ایشان و ادامه راهکار؛
۸. ایجاد سامانه برخط و در دسترس معلمان، والدین، مسئولان مدرسه جهت بارگذاری اطلاعات و داده‌های مربوط به ارزشیابی کیفی - توصیفی؛
۹. توجه دبیران نسبت به داشتن دستیار در کلاس درس برای کمک به ارتقای کیفیت یادگیری و کمک به دانش‌آموزان جامانده از یادگیری با ارائه تکالیف در چند سطح و پیگیری کار ایشان تا مرحله تسلط کامل بر محتوای آموزشی؛
۱۰. تفویض بخشی از مسئولیت‌های مربوط به کارپوشه‌ها و تکمیل آن، به خود دانش‌آموز.

دبیران و دانش‌آموزان) در پایان سال چهارم بر آن شدیم که برای رفع نواقص اقدام به تولید نرم‌افزاری کنیم که دربردارنده ابزارهای ارزشیابی کیفی توصیفی و توانمند در برطرف نمودن مخاطراتی باشد که ذی‌نفعان را تهدید می‌کند. در سال پنجم، رونمایی از نرم‌افزار کندو به‌عنوان کارپوشه دیجیتال که در بردارنده انتظارات از رشدنامه در سال‌های قبل بود و برنامه‌نویسی آن به همت راهبر آموزشی مدرسه صورت گرفته بود، انجام شد و به شکل آزمایشی به اجرا درآمد و اکنون با رفع ایرادهای جزئی در سال ششم به شکل جدی در حال اجراست. دو سال قبل پژوهشی در مدرسه صورت پذیرفت که بخشی از نتایج آن تأیید می‌کند که اجرای ارزشیابی کیفی توصیفی استرس و اضطراب را که یکی از معضلات اصلی نظام آموزشی است، کاهش می‌دهد و همین امر موجب تعمیق یادگیری و خودراهبری دانش‌آموزان می‌شود.

در این فضا، صمیمیت بین دانش‌آموزان و دبیران افزایش می‌یابد؛ زیرا هدف، یادگیری است و به همین سبب، نمره و فشار برای کسب آن به حداقل ممکن از سوی دانش‌آموزان و والدین می‌رسد؛ انگیزه‌های یادگیری درونی می‌شوند و محیط آموزشی از رقابتی بودن دور می‌گردد. اعتمادبه‌نفس دانش‌آموزان افزایش می‌یابد و والدین آن‌ها و خودشان با دریافت بازخورد از مدرسه و دبیران از نقاط ضعف و قوت خویش به‌شکل واقعی آگاه می‌شوند.

پیشنهادها و توصیه‌های کاربردی

در همین رابطه، پیشنهادهایی مبتنی بر نتایج پژوهش، به شرح زیر ارائه می‌شود.

۱. برگزاری کارگاه‌های آموزشی و توجیهی با والدین برای تغییر نگرش آن‌ها نسبت به ارزشیابی؛